

Monika Kaczor

Uniwersytet Zielonogórski

JĘZYKOZNAWCZE UJĘCIE PROBLEMU POLSKIEJ TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ W CZASOPIŚMIE „POLITYKA”

Tożsamość jest społeczną i moralną kategorią pojęciową, która odnosi się do określonej wspólnoty (narodu, państwa, ojczyzny), a tym samym wiąże się ze świadomością wspólnych cech i poczucia jedności.

Celem artykułu jest próba poznania myślenia o tożsamości we współczesnej prasie polskiej, wynikająca z analizy faktów językowych. W rekonstrukcji obrazu polskiej tożsamości narodowej odwołuję się do pojęć i terminów z lingwistyki kognitywnej i lingwistyki kulturowej¹, w których widoczne są „procedury psychologiczne mające na celu ukazywania, jak człowiek myśli i jak mechanizmy myślenia wpływają na znaczenie oraz rozumienie znaczeń”². Zasadne jest także odwołanie się do pojęcia konotacji, którą rozumiem jako stereotypowy zbiór cech, należących do określonej normy społecznej, na podstawie których można określone pojęcie przyporządkować do określonej klasy³.

Aby odtworzyć siatki pojęciowe wspomnianego leksemu, zostało wyekscerpowanych 30 kontekstów, poświadczających sposób, w jaki język odzwierciedla doświadczenie zakreślone przez analizowane pojęcie. Zgromadzony materiał uzasadnia, że tożsamość jest „ważnym polskim słowem”⁴, które w analizowanych kontekstach występuje w połączeniu z istotnymi dla człowieka i bliskimi mu dziedzinami doświadczeń, „tworzącymi podstawową siatkę pojęciową dla ludzkiej orientacji w świecie”⁵.

„Polityka” jest pismem o charakterze liberalno-lewicowym, przedstawiającym w sposób krytyczno-polemiczny analizy i oceny wydarzeń politycznych, społecznych, gospodarczych, historycznych, międzynarodowych, a także kulturalnych i naukowych.

¹ R.W. Langacker, *Wykłady z gramatyki kognitywnej*, Lublin 1995; *Językoznawstwo kognitywne. Wybór tekstów*, red. W. Kubiński, R. Kalisz, E. Modrzejewska, Gdańsk 1998.

² I. Nowakowska-Kempna, *Aproksymacja semantycznego continuum*, „Język a Kultura”, t. 8: *Podstawy metodologiczne semantyki współczesnej*, red. I. Nowakowska-Kempna, Wrocław 1992, s. 16.

³ J. Bartmiński, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin 1990, s. 120.

⁴ Tym określeniem Jadwiga Puzynina nazywa m.in. takie słowa, jak: *państwo, naród, ojczyzna*, które, jak pokazuje materiał badawczy, są związane z pojęciem tożsamości. Por. J. Puzynina, *Słowo – wartość – kultura*, Lublin 1997, s. 138-166.

⁵ R. Tokarski, *Słownictwo jako interpretacja świata*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław 2001, s. 353.

Jest pismem o dużym zasięgu wydawniczym, co powoduje, że ma ono charakter opiniotwórczy i kulturotwórczy.

Ze względu na problem zawarty w tytule artykułu zanalizowano konteksty wypowiedzi, zawierające pojęcia tożsamości, zamieszczone w tekstach polityczno-dziennikarskich: artykułach, komentarzach, opiniach, wywiadach z politykami, felietonach.

Na potrzeby niniejszego opracowania zebrano przekazy prasowe z czasopisma „Polityka”, zwracając uwagę na te wypowiedzi, w kontekście których pojawia się pojęcie polskiej tożsamości narodowej.

W zgromadzonym materiale w celu leksykalno-semantycznego opisu pojęcia polskiej tożsamości narodowej uwzględniono jego występowanie w kontekście syntagmatycznym, a więc w określonej strukturze składniowej, w kontekście paradygmatycznym, to znaczy w relacji do wyrazów powiązanych z danym wyrazem, a także z uwzględnieniem „tła kulturowego, obejmującego uschematyzowaną, zinterpretowaną językowo wiedzę o świecie, wspólną dla nadawcy i odbiorcy, a także sposób wartościowania zjawisk i perspektywę, wyrażającą się m.in. w tym, kto danej oceny dokonuje”⁶. Na podstawie opisu „sytuacji i różnego rodzaju kontekstów i współkontekstów, które odbiorca musi aktywizować, gdy chce dotrzeć do znaczeń wyrazów”⁷, w przestrzeni pojęciowej polskiej tożsamości narodowej można wskazać następujące domeny, które odsyłają do znaczenia wspomnianego pojęcia.

Domena SYMBOLE i WIĘZI KULTUROWE

W zgromadzonych kontekstach prasowych pojawia się odniesienie do flagi jako rozpoznawczego znaku państwowości. Wskazuje ona na bycie obywatelem ojczyzny. Jest sygnałem przynależności do narodu. O randze tego symbolu narodowego decydują restrykcje dotyczące jej stosowania. Ilustruje to następujący przykład:

Każdy, kto czuje się Polakiem, może podkreślić tę tożsamość wywieszając flagę, przepisy tego nie regulują. Zgodnie z etykietą flagową nie można jej jednak nadużywać i prywatnie eksponować przez trzysta sześćdziesiąt pięć dni w roku. To jest już dewaluacja ważnego symbolu. Flaga może nam towarzyszyć w czasie przeżywania wzniosłych uroczystości. Na pewno rozgrywki europejskie w piłce nożnej Euro 2012 są taką okazją⁸.

Opisywane pojęcie jest także określane przez znaczenie więzi wspólnego języka, jako elementu tradycji kulturowej, co poświadczają poniższe konteksty:

Prezydent zgrabnie to ujął: nam nie ubyło, kiedy wprowadziliśmy dwujęzyczne nazwy na Opolszczyźnie, w Puńsku, na Podkarpaciu, zauważył. Nie boli nas, gdy ktoś pisze nazwisko w brzmieniu litewskim czy niemieckim. A Litwinów boli, co jest niezrozumiałe w dzisiejszej

⁶ K. Waszakowa, *Rola kontekstu i sytuacji w rozumieniu neologizmów*, „Biuletyn PTJ” 1997, z. 53, s. 122.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Z szacunkiem do biało-czerwonej*, „Polityka” 20.06.2012.

Europie, że o standardach unijnych nie wspomnę. Czy pisownia nazwisk i nazw miejscowości naprawdę zagraża suwerenności Litwy? Godzi w tożsamość narodową? Żałosne. Trudno znaleźć racjonalne wytłumaczenie tego litewskiego uporu. A wydawałoby się, że wspólna obecność w Europie do czegoś zobowiązuje⁹.

[...] język polski jako dobro narodowe i filar narodowej tożsamości. [...] Język ojczysty, jego rozumienie i traktowanie, sposoby kształtowania, nauczania, krzewienia, ochrony prawnej to przecież kwestia także polityczna [...]. Język nie jest tylko filarem tej czy innej tożsamości narodowej, jest środkiem budowy wspólnoty obywatelskiej, ponad różnicami narodowymi i kulturowymi¹⁰.

Tożsamość uzewnętrznia się także jako wartość nienarzuconych symboli (idei), wyznaczanych przez wiarę, ale również przez wspomniane wcześniej takie wyznaczniki, jak: kulturę i język. Ścisła łączność i zwartość aksjomatów kultury narodowej, materialnego i duchowego dorobku, wytworzonego w całym rozwoju historycznym, skutkuje poczuciem własnej wartości. Świadczy o niezależności i braku podporządkowania. Uwidacznia to kolejny kontekst:

A właściwie czemu? Czy to, co dobre dla Amerykanów, jest też automatycznie dobre dla Węgrów czy Polaków? Nie jesteśmy Ameryką, nie ma u nas mozaiki kultur, wiar i języków, której trzeba dać jakąś spójność. Nie musimy małpować amerykańskich metod nadymania dumy. Możemy tknąć naszą tożsamość na własnych krosnach z własnego materiału. Bardzo dumne z siebie są zwykle narody młode, niedawno sformowane i od niedawna niepodległe. Cieszą się tym, co my odzyskaliśmy 20 lat temu – wolnością i suwerennością – ale narodem jesteśmy od wieków i powinniśmy z większą dojrzałością spoglądać na nasze dzieje. To znaczy odróżniać dumę od patriotyzmu, a patriotyzm od nacjonalizmu. Ale także od popkulturowych i populistycznych podróbek dumo podobnych¹¹.

Z powyższego fragmentu wynika również to, że do sieci znaczeń związanych z pojęciem tożsamości zaliczają się także określone powinności społeczne i polityczne, zawarte w postawie patriotycznej, jak: miłość do ojczyzny (narodu), połączona z gotowością ponoszenia ofiar, co wskazywałoby na **domenę POWINNOŚCI**.

Domena PROCES

Użycie w przekazach prasowych pojęcia tożsamości dowodzi, że jest ona rozumiana jako proces wynikający z przyjętego dokumentu, który przedstawia sposób opracowania i wdrażania określonych ideologii lub przeciwstawiania się nim. Oto stosowny fragment:

Dziś Watykan i cerkiewna Moskwa widzą sojusz swój ogromny (z wymownym pominięciem Kościołów protestanckich): obronę chrześcijańskiej tożsamości Europy przed ateizmem, laicko-

⁹ *Na Litwie bez zmian*, „Polityka” 18.02.2011.

¹⁰ *Polszczyzna za trudna dla Polaków*, „Polityka” 23.03.2010.

¹¹ *Dumania narodowe*, „Polityka” 13.05.2009.

ścią i liberalizmem. Abp Michalik jest ze swej strony rzecznikiem tej samej agendy, skutkującej dla polskiej tożsamości narodowej przyjęciem dokumentu programowego, który zapoczątkuje proces dialogu o naszej historii i przyszłości¹².

Domena WSPÓLNOTA

Pojęcie tożsamości wskazuje na podstrukturę tożsamość zbiorowa, wprowadzoną z tożsamości osobistej i tożsamości społecznej. Implikuje ona grupę osób, skupionych wokół określonych norm, wzorów, wartości, działań i ich wytworów. Wynika więc z tego, że kolejnym określeniem charakteryzującym tożsamość narodową będzie wspólnota ludzka. Jest ona społecznością związaną tradycją kulturową, obyczajami, językiem, zwyczajnymi więziami. Wskazuje na to poniższy fragment:

Identyfikujemy się nie tylko z ludźmi z najbliższego otoczenia, z rodziną czy przyjaciółmi, ale także z osobami sobie nieznanymi. Oprócz indywidualnej tożsamości osobistej jest w nas także tożsamość społeczna, która prowadzi do więzi ze zbiorowością w tłumie, wyznającym podobne poglądy. Tworzymy grupy czy zgromadzenia wokół wspólnych wartości, idei, przekonań. Myślimy o sobie np. „My kibice”, „My feministki” czy „My patrioci”¹³.

Domena POCHODZENIE

W strukturze semantycznej analizowanego pojęcia znajdują się także wskazania na pewną relację przynależności do czegoś, przejmowania jej, pochodzenia, bycia częścią czegoś. Nie sposób nie powiązać tych elementów z określonym dystansem czasowym, w którym zachodzą wymieniane relacje: przynależności, pochodzenia, przejmowania. Ilustruje to poniższy fragment:

[...] media przy okazji jego rozpoczęcia, relacjonowały głównie podane przez GUS wyniki badania naszej przynależności narodo-etnicznej. Wykazały one, że jesteśmy krajem, w którym dominuje ludność o jednorodnej polskiej tożsamości narodowej (91,56 proc.). Najliczniej deklarowaną inną tożsamością była tożsamość śląska – 809 tys. osób, kaszubska – 212 tys. osób i niemiecka – 109 tys. osób. Zaskoczenie budzi liczba Ślązaków, których należałoby zapewne dopytać, czy wcześniej deklarowali się jako Polacy czy Niemcy. Na spadek osób deklarujących tożsamość niemiecką wpływ zapewne miały przemiany demograficzne (sporo młodszych polskich Niemców wysłał niemiecki rynek pracy, a starzy wymierają)¹⁴.

Domena PRZYNALEŻNOŚĆ

Cechą charakterystyczną mówienia o tożsamości jest wskazywanie na przynależność do określonej społeczności, grupy narodo-etnicznej, związanej tradycją, kulturą, obyczajami, językiem. Na pozostawanie w związku z miejscem i grupą wskazują między innymi takie określenia, jak: *tożsamość kaszubska*, *tożsamość śląska*.

¹² *Zwierzchnicy kościołów wzywają do pojednania*, „Polityka” 17.08.2012.

¹³ *Po co manifestujemy*, „Polityka” 27.05.2011.

¹⁴ *Specjalne strefy demograficzne*, „Polityka” 26.03.2012.

Domena WIĘZY KRWI

Do pojęcia tożsamości odsyłają także konteksty, z których można odczytać związek analizowanego pojęcia ze wspólnotą osób powiązanych więzami krwi. To znaczenie rozszerza się, gdy uwzględni się wspólnotę bądź jako naród, bądź jako rodzinę. Identyfikacja wspólnoty następuje poprzez zestawienie cech wspólnych i różniących. Oto przykładowy kontekst:

Prawdziwi Polacy sami tak siebie nazywają, konfrontując to określenie z innymi tożsamościami. Tożsamość prawdziwych Polaków jest zamknięta, sprowadzona do etnicznych więzów krwi, konfrontacyjna wobec innych. Z tego trudno wyjść do innych, do Europy, ekumenizmu, niezbędnej współpracy z innymi¹⁵.

Pojęciem częściowo charakteryzowanym i obrazowanym, a tym samym wchodzącym w skład domeny **wspólnota, pochodzenie, przynależność, więzy krwi**, jest **Polonia**. W materiale językowym widać łączenie tego pojęcia z postawą przejawiającą się zainteresowaniem polskimi tradycjami i zrozumieniem dla polskich interesów (spraw) narodowych. W tym aspekcie polskiej tożsamości narodowej zwraca się uwagę na konieczność eksponowania polskości we wspólnych przedsięwzięciach, akceptowanych i uznawanych za konieczne i specyficzne przez polskie społeczeństwo. W takim rozumieniu polska tożsamość narodowa jest więc źródłem nadającym impuls do konfrontacji polskich wartości kulturowych z wartościami innych narodów. Oto przykładowy kontekst:

Ta nowa polityka to uznanie Polonii za część dziedzictwa, tożsamości i przede wszystkim za potencjał, jaki Polska posiada. Żeby Polonia stała się promotorem Polski w świecie, w kontaktach międzynarodowych i pomostem w interesach. Żeby młodzi byli aktywni, a organizacje polonijne funkcjonowały demokratycznie. I żeby Polonusi uczestniczyli w życiu politycznym, korzystali z praw wyborczych, żeby nie funkcjonowali w getcie¹⁶.

Domena MIEJSCE WE WSPÓLNOCIE

Kolejny sposób ujmowania polskiej tożsamości narodowej wiąże się wyraźnie z domeną **MIEJSCE WE WSPÓLNOCIE**. Odczuwany tu jest silnie odcień jedności, a zarazem i odrębności, a także współpracy z uwzględnieniem wielości form działania. Tak ujmowana tożsamość odsyła do hybrydy, pewnego układu współdziałającego. Na przykład:

[...] Europa zagrozi tożsamości narodowej Polski. Wchodząc do Unii nie jesteśmy ograbieni z suwerenności, ale ją poszerzamy. [...] Nie powinniśmy się obawiać, że nasza tożsamość w szerszej wspólnocie się rozmyje¹⁷.

Wspomniana wyżej domena zawiera kolejny aspekt, a mianowicie konieczność walki o to, by w wielości form nie ulec zwyrodnieniu, zniekształceniu, niestosownym

¹⁵ *Polscy, co się stało*, „Polityka” 6.12.2012.

¹⁶ *Raport MSZ o sytuacji Polonii*, „Polityka” 17.12.2009.

¹⁷ *Jakiej suwerenności dzisiaj potrzebujemy*, „Polityka” 16.11.2011.

zmianom, które przyczynią się do odgrywania mniejszej roli we wspólnocie i oddalą od „centrum”. Świadczy o tym przykładowy kontekst:

W procesie integracji europejskiej pravicowi publicyści widzą w polskiej tożsamości narodowej degenerację, odchodzenie od suwerennej polityki, tracenie narodowej tożsamości, skazywanie na ideową i peryferyjną mentalność¹⁸.

Domena miejsce we wspólnocie jest poszerzona o ujęcie tożsamości jako całości duchowego dorobku wspólnoty, powstałego w ogólnym rozwoju historycznym, czyli tego, co pozwala wyróżnić się w wielkości społeczeństw. Takie podejście ukonkretnione zostaje w dwóch postawach: kulturotwórczej i opiniotwórczej, wyrażających się w takich pojęciach, jak: wartości, poglądy, postawy. Oto kontekst ilustrujący te relacje:

Co stało się w naszych polskich głowach? Gdzie się plasujemy w peletonie narodów? Kiedy Polak w to lustro popatrzy, od razu ze zdziwieniem spostrzeża, że – wbrew temu, co nam się od pokoleń wydaje – na tle innych społeczeństw nie jesteśmy ani specjalnie dziwni, ani wyjątkowi. Ot, taki sobie, dość przeciętny w tym świecie narodek. Nie tylko pod względem rozmiarów i zamozności. Także nasza tożsamość – wartości, poglądy i postawy – lokuje nas przeważnie w środku peletonu współczesnych społeczeństw¹⁹.

Tożsamość we wspólnocie jest rodzajem rodowego medalionu, będącego także narodowym znakiem, który może być zamieniony na coś wyszukanego i niekoniecznie wartościowego. Taką formą ozdoby patriotyczno-religijnej jest religia (wiarą). Uwidocznione jest to w poniższym fragmencie:

Polak katolik z dumą wystawia przed lustrem swój rodowy ryngraf. To on ma dać zastrzyk wartości gnuśnej Europie. Wiara to duma Polaka, ostoja polskiej tradycji i tożsamości. Ale czy ten ryngraf ostatnio nie znika pod fularem? Portret Polaków. [...] Teraz Polak katolik czuje narastający niepokój. Bo przecież obawiał się, że Europa przyniesie mu laicyzację, odciągnie go od Kościoła, Boga i zrosniętej z wiarą polskiej tożsamości²⁰.

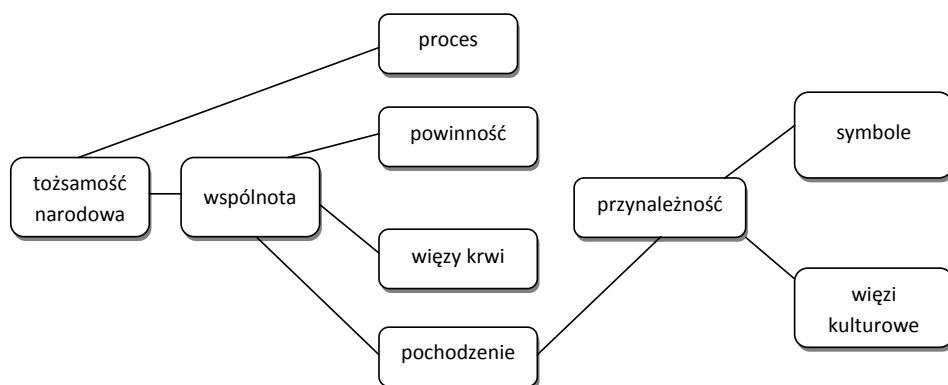
Przedstawiona analiza odsłania skomplikowaną i złożoną strukturę treściową pojęcia polskiej tożsamości narodowej i jego kręgów semantycznych. Jak pokazała powyższa analiza, wyróżnione domeny dają się w pewien sposób uporządkować i uzasadnić.

Wydaje się, że polska tożsamość narodowa realizuje się w określonym **PROCESIE**, który jest podstawą tworzenia się pewnej świadomości siebie jako narodu. Proces musi uwzględniać określoną **WSPÓLNOTE**, funkcjonującą w relacjach **POWINNOŚCI** i osądającą się na mniej lub bardziej świadomych **WIĘZACH KRWI** i **POCHODZENIU**. Taki wymiar doświadczenia tożsamości wskazuje na pewien porządek wynikający z **PRZYNALEŻNOŚCI**. To z kolei daje podstawy do wyróżnienia wartości, takich jak – **SYMBOLE** i **WIĘZI KULTUROWE**, które gwarantują **MIEJSCE WE WSPÓLNOTY**. Powyższe ustalenia można ująć w postaci następującego wykresu:

¹⁸ *Co polska polityka mówi dziś o Polakach*, „Polityka” 4.11.2011.

¹⁹ *Portret Polaków*, „Polityka” 17.04.2005.

²⁰ *Polak, czyli kto?*, „Polityka” 17.04.2005.

Wykres 1. Sposób powiązania domen pojęcia tożsamości narodowej
 Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione podstruktury poświadczają, że pojęcie tożsamości narodowej jest budowane przez ciągły, w pewien sposób uporządkowany zbiór wielu elementów rzeczywistości, myśli i doświadczeń użytkowników języka, wzajemnie się uzupełniający, dopełniający, przechodzący jeden w drugi.

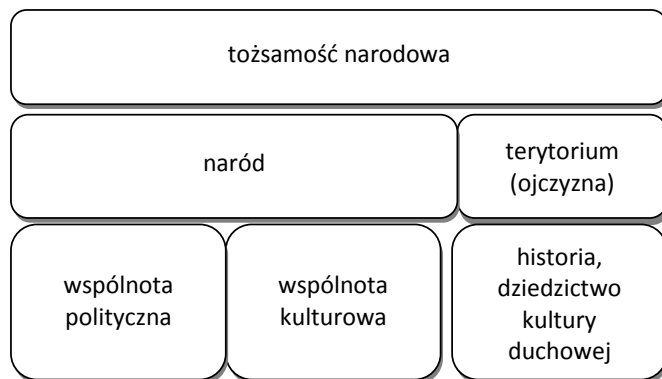
Zgromadzony materiał prasowy pokazuje, że w świadomości współczesnych użytkowników polszczyzny identyfikacja polskiej tożsamości narodowej zachodzi na poziomie narodu, a więc wspólnoty politycznej i kulturowej. Pojęcie to jest uściślane przez odniesienie się do terytorium (ojczyzny), historii, dziedzictwa kultury duchowej i kultury materialnej²¹.

Ze względu na to, że analizowane pojęcie jest uwikłane w zależności społeczno-polityczne, kulturowe, a także i moralne, w przedstawionym materiale uwidacznia się brak stabilizacji znaczeniowej i ostrości tego pojęcia²². Można także mówić o tym, że

²¹ Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w kontekstach prasowych wskazuje się na odrębność wspólnoty narodowej i wspólnoty etnicznej. Oto przykładowy fragment artykułu prasowego:

„Ślązaków nie uwzględniła ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych z 2005 r. Uznano w niej narodowości: białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską i żydowską – a więc te, które mają oparcie w istniejących państwach; narodowości bez państw – karaimska, łemkowska, romska i tatarska – zostały zaliczone do mniejszości etnicznych. Ustawa o spisie powszechnym z 2010 r. zdefiniowała przynależność narodową lub etniczną jako «deklaratywną, opartą na subiektywnym odczuciu, indywidualną cechę każdego człowieka, wyrażającą jego związek emocjonalny, kulturowy lub związany z pochodzeniem rodziców, z określonym narodem lub wspólnotą etniczną»”, *Ślązak ustawowy*, „Polityka” 20.01.2012.

²² Potwierdzają to następujące publikacje: E. Wnuk-Lipiński, *Świat międzyepoki: globalizacja, demokracja, państwo narodowe*, Kraków 2004; R. Szwed, *Tożsamość europejska versus tożsamość narodowa? Transformacja tożsamości zbiorowych w Unii Europejskiej*, [w:] *Konstruowanie jaźni i społeczeństwa. Europejskie warianty*, red. E. Hałas, K.T. Konecki, Warszawa 2005, s. 310-344; *Po-lacy wśród Europejczyków. Wartości społeczeństwa polskiego na tle innych krajów europejskich*, red.

Wykres 2. Siatka pojęć, do których odsyła polska tożsamość narodowa
Źródło: opracowanie własne.

jest ono elementem kultury rzeczywistości²³, która określa sposób jego rozumienia, interpretacji, wyrażania. Z kolei z tego wynika, że świat realny, będący źródłem wartościowania tożsamości i utrwalania jej wartości w języku, porządkowania jej znaczeń, kształtuje kulturę wartości²⁴ (znaczenia) tego pojęcia oraz sposoby jego postrzegania w rzeczywistości.

Z przedstawionych struktur semantycznych pojęcia polskiej tożsamości narodowej wynika, że do jego opisu potrzebnych jest kilka domen, na które wskazują pojęcia, zespół pojęć²⁵, odnoszące się do użycia wspomnianej formy językowej. Domeny różnią się stopniem ukonkretnienia, uszczegółowienia, na co wskazuje realizacja określonych form wyrazowych zastosowania w określonym kontekście. Zbiór wszystkich możliwych domen pozwala na stworzenie matrycy złożonej²⁶ analizowanego pojęcia.

Matryca złożona, zawierająca konwencjonalne wyobrażenia użytkowników języka, utrwała określony układ treści pojęciowych związanych z leksemem tożsamość i ich ujęcia w kontekście²⁷. Całość elementów składających się na matrycę złożoną tworzy model sieciowy analizowanego pojęcia. Profile matrycy złożonej są wyznaczone przez

A. Jasińska-Kania, M. Marody, Warszawa 2002; J. Habermas, *Obywatelstwo a tożsamość narodowa. Rozważania nad przyszłością Europy*, Warszawa 1993; M. Riabczuk, *Polski, Polacy, Polska – próba filologicznego krajoznawstwa*, „Więź” 1993, z. 3; J. Legomska, *Państwo, naród, ojczyzna. Leksykalno-semantyczny opis pojęć*, Katowice 2010.

²³ A. Kłosowska, *Pojęcia i problemy wiedzy o kulturze*, Wrocław 1991, s. 19-24.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Por. R.W. Langacker, *Wstęp do gramatyki kognitywnej*, [w:] *Językoznawstwo kognitywne...*, s. 32.

²⁶ *Ibidem*, s. 34. Por. także: J.R. Taylor, *Gramatyka kognitywna*, Kraków 2007.

²⁷ E. Tabakowska, *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*, Kraków 1995, s. 58-61.

węzły dostępu, będące wynikiem relacji między doświadczeniem i wiedzą użytkowników języka.

Z wyodrębnionych przykładowych domen można wyczytać, w jaki sposób takie elementy rzeczywistości, jak język – kultura – człowiek – wspólnota, budują opis leksykalno-semantyczny pojęcia tożsamości i co użytkownicy polszczyzny myślą o polskiej tożsamości narodowej.

Nietrudno zauważyć, że na sposobie mówienia o polskiej tożsamości narodowej ważą sympatie polityczne i ideologiczne. Polska tożsamość narodowa jest synonimem polskości²⁸. Związane są z nią silne emocje narodowe. Nie nadaje się jej wyraźnego charakteru religijnego. Akcentuje się wspólnotowość, tradycję i język. Widać także, że stan masowej świadomości się zmienia. Potwierdza to językowy obraz polskiej tożsamości narodowej, który nie utwierdza się w kompleksach, nieuzasadnionych poczuciach niższej wartości i winy, zahamowaniach, niepewnościach.

Zwraca uwagę to, że mówienie o polskiej tożsamości narodowej nie pojawia się w bezpośrednim kontekście z takimi współczesnymi zjawiskami, jak europejskość²⁹ czy kosmopolityzm. Jest ona opisywana jako element odrębności i różnorodności w stosunku do innych kultur. Stąd daje się zauważyć ujęcie jej w perspektywie historycznej, kulturowej, politycznej, właściwej dla polskich uwarunkowań. Szczególnego znaczenia nabiera mówienie o polskiej tożsamości narodowej w znaczących momentach i przełomowych wydarzeniach (np. wybory, relacje dwustronne Polska – Rosja, szczyt budżetowy w Brukseli). Staje się pojęciem wartościującym i perswazyjnym³⁰. Można przypuszczać, że świadomość polskiej tożsamości narodowej dla użytkowników języka jest ponad wszelkimi podziałami kulturowymi, politycznymi i terytorialnymi, ponad polityczną i społeczną jednością świata.

Bibliografia

- Ankieta „Jakie wyobrażenia, stereotypy, skojarzenia historyczne, kulturowe i religijne wiąże Pan z pojęciem polskości?”, „Znak” 1987, nr 11-12.
- Bartmiński J., *Język nośnikiem tożsamości narodowej i przejawem otwartości*, [w:] *Tożsamość polska i otwartość na inne społeczeństwa*, red. L. Dyczewski, Lublin 1996, s. 39-59.
- , *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin 1990, s. 103-120.
- Batko B., „Spór o Unię Europejską”, czyli polemika euroentuzjastów i eurosceptyków, „Język Polski” 2004, z. 5, s. 331-339.

²⁸ W 1987 r. redakcja czasopisma „Znak” przeprowadziła interesującą ankietę wśród elit tamtych czasów. Zadano pytanie: „Jakie wyobrażenia, stereotypy, skojarzenia historyczne, kulturowe i religijne wiąże Pan z pojęciem polskości?”. Por. „Znak” 1987, nr 11-12.

²⁹ E. Sękowska, *Polskość i/a europejskość w dyskursie publicznym*, „Poradnik Językowy” 2008, z. 8, s. 3-15.

³⁰ Por. B. Batko, „Spór o Unię Europejską”, czyli polemika euroentuzjastów i eurosceptyków, „Język Polski” 2004, z. 5, s. 331-339.

- Furdal A., *Język i kultura narodowa we wspólnej Europie*, Wrocław-Warszawa-Kraków 2000.
- , *Kilka uwag na temat języka i kultury w przyszłej wspólnej Europie*, „Język Polski” 1997, z. 77, s. 84-88.
- Grzegorzczkowska R., *O pojęciu nominacji językowej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego „Prace Językoznawcze” 1993, nr 17-18, s. 99-103.
- , *Teoretyczne i metodologiczne problemy semantyki w perspektywie tzw. kognitywnej teorii języka*, „Studia Semantyczne. Polono-Slavica Varsoviensia” 1993, z. 12, red. R. Grzegorzczkowska, Z. Zaron, s. 9-22.
- Habermas J., *Obywatelstwo a tożsamość narodowa. Rozważania nad przyszłością Europy*, Warszawa 1993.
- Językoznawstwo kognitywne. Wybór tekstów*, red. W. Kubiński, R. Kalisz, E. Modrzejewska, Gdańsk 1998.
- Kłosowska A., *Pojęcia i problemy wiedzy o kulturze*, Wrocław 1991.
- Langacker R.W., *Wstęp do gramatyki kognitywnej*, [w:] *Językoznawstwo kognitywne*, red. W. Kubiński, R. Kalisz, E. Modrzejewska, Gdańsk 1998, s. 31-46.
- , *Wykłady z gramatyki kognitywnej*, Lublin 1995.
- Legomska J., *Państwo, naród, ojczyzna. Leksykalno-semantyczny opis pojęć*, Katowice 2010.
- Nowakowska-Kempna I., *Aproksymacja semantycznego continuum*, „Język a Kultura”, t. 8: *Podstawy metodologiczne semantyki współczesnej*, red. I. Nowakowska-Kempna, Wrocław 1992, s. 125-156.
- Polacy wśród Europejczyków. Wartości społeczeństwa polskiego na tle innych krajów europejskich*, red. A. Jasińska-Kania, M. Marody, Warszawa 2002.
- Puzynina J., *Słowo – wartość – kultura*, Lublin 1997.
- Riabczuk M., *Polski, Polacy, Polska – próba filologicznego krajoznawstwa*, „Więź” 1993, z. 3, s. 17-32.
- Sękowska E., *Polskość i/a europejskość w dyskursie publicznym*, „Poradnik Językowy” 2008, z. 8, s. 3-15.
- Szwed R., *Tożsamość europejska versus tożsamość narodowa? Transformacja tożsamości zbiorowych w Unii Europejskiej*, [w:] *Konstruowanie jaźni i społeczeństwa. Europejskie warianty*, red. E. Hałas, K.T. Konecki, Warszawa 2005, s. 310-344.
- Tabakowska E., *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*, Kraków 1995, s. 58-61.
- Taylor J.R., *Gramatyka kognitywna*, Kraków 2007.
- Tokarski R., *Słownictwo jako interpretacja świata*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław 2001, s. 335-362.
- Waszakowa K., *Rola kontekstu i sytuacji w rozumieniu neologizmów*, „Biuletyn PTJ” 1997, z. 53, s. 121-132.
- , *Rozkładalność i kompozycyjność struktur słowotwórczych (na przykładzie neologizmów w polszczyźnie końca XX w.)*, [w:] *Słowotwórstwo a inne sposoby nominacji. Materiały z 4 Konferencji Komisji Słowotwórstwa przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów*, Katowice, 27-29 września 2000 r., red. K. Kleszczowa, L. Selimski, Katowice 2000, s. 63-69.
- Wnuk-Lipiński E., *Świat międzyepoki: globalizacja, demokracja, państwo narodowe*, Kraków 2004.

Monika Kaczor

**Polish Language Approach of the Problem
of Polish National Identity in the Journal "Polityka"**

Summary

The aim of this paper is to attempt to explore the thinking of identity in contemporary Polish press, resulting from an analysis of linguistic facts. In the collected material to describe the lexical-semantic concept of Polish national identity it is taken into account its presence in syntagmatic contexts, and thus in a certain syntactic structure, in the context of the paradigm, that is, in the relation to the words associated with a given word.

On the basis of the contexts in which there is a notion of *identity*, it managed to extract the following domains: SYMBOLS and CULTURAL LINKS, DUTIES, PROCESS, COMMUNITY, THE ORIGIN, AFFILIATION, BLOOD TIES, PLACE IN THE COMMUNITY.